

ד"ר דני קפלן

המחלקה לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה

אוניברסיטת בר-אילן

”שירי חג ומועד ונופל”:

ניתוח סינטגמטי של ראיונות עם עורכים מוזיקליים ברדיו

המחקר המקורי פורסם ב:

Kaplan, Danny (2009). The songs of the siren: Engineering national time on Israeli radio. *Cultural Anthropology* 24(2), 313-345.

הממצא המרכזי: מניתוח הראיונות עלה כי העריכה המוזיקלית כורכת יחדיו ומקדשת שלושה משטרי זמן לאומי - זמן ההנצחה הציוני (שירי נופלים ביום הזיכרון), זמן ההנצחה היהודי (שירי חג ושבת) וזמן חירום (שירים בפיגועים ומלחמה).

הקשר כללי: כיצד סוכנים של אינטימיות קולקטיבית מהנדסים רגשות של סולידריות לאומית?

רקע: תפקיד הרדיו בגיבוש לאומיות

כיצד בא הדבר לידי ביטוי בפרקטיקות של עריכה מוזיקלית?

פרדיגמה תרבותית בחקר תקשורת: שינוי דגש ממסרים מפורשים אל עבר משא ומתן המתרחש סביב המשמעות של השידור

שאלת המחקר: באילו אופנים מייצר הרדיו רגשות קולקטיביים על ציר הזמן הלאומי

מתודה

מחקר על תחנות קולי ישראל, גלי צה"ל והרדיו האזורי:

- ראיונות עומק חצי מובנים עם עורכים מוזיקליים, שדרנים ומנהלי תחנות.
- תצפיות אתנוגראפיות בתחנות נבחרות
- יומן האזנה שיטתי בו זמנית לכל התחנות בימי זיכרון לחללי צה"ל.

ניתוח סינטגמטי

ניתוח "חוקי הקומבינציה" (תחביר) של רצף ההיגדים (סינטגמה) המרכיבים את המבע. מה המשמעות של שימוש בהיגד מסוים במקום אחר בתוך מבנה הטקסט (De Saussure). במקור התייחס ליחסים בין מילים במערכת השפה. בתורת הסמיוטיקה זה הורחב לשימוש הפרגמאטי בהיגדים כחלק משיח.

השלכות לניתוח נרטיבי :

א. גם בנרטיב הטקסט מורכב מרצף של היגדים עם זיקה ביניהם. על החוקר לחלק את הנרטיב ליחידות משמעות, לפי הפונקציה של כל קטע בספור שניתן להבדלה מקטע אחר (Barthes 1977).

ב. אופציה לניתוח התחביר של עלילה – זיהוי שלבים ליניאריים ברצף העלילה, לפי פונקציות שונות שמרכיבות את העלילה.

Vladimir Propp, 1928, *The Morphology of the Folktale*

1	Initial Situation	Members of family of hero introduced.
2	Absentation	One of the members absents himself from home.
3	Interdiction (prohibition)	An interdiction is addressed to the hero.
4	Violation	An interdiction is violated.
5	Reconnaissance	The villain makes an attempt at reconnaissance.
6	Delivery	The villain receives information about his victim.
7	Trickery	The villain attempts to deceive the victim.
13	Departure	The hero leaves home.
20	Victory	Villain is defeated
21	Liquidation	Initial misfortune or lack is liquidated.
22	Return	The hero returns.
23	Pursuit	A chase: the hero is pursued.
24	Rescue	Rescue of hero from pursuit.
25	Unrecognized	The hero, unrecognized, arrives home or in another arrival country.
26	Unfounded claims	A false hero presents unfounded claims.
29	Recognition	The hero is recognized.
30	Exposure	The false hero or villain is exposed.
31	Transfiguration	The hero is given a new appearance.
32	Punishment	The villain is punished.
33	Wedding	The hero is married and ascends the throne.

-המשך ניתוח סינטגמטי -

ג. מימד פרדיגמאטי - החלפה בין תימות - ניתוח מיתוסים
תרבותיים החבויים בעלילה. זיהוי שרשרת של ניגודים בבסיס
הנרטיב שמלמדים על תמונת העולם התרבותית. המיתוסים
כוריאציות מוגבלות על תימות קבועות. התחביר הפנימי שמסביר
את היחסים בין מיתוסים משקף את מבנה החשיבה האנושי.

Levi-Strauss 1972, 203-204:

*"Known tales and myths can be reduced to a small number
of simple types if we abstract from among the diversity of
characters a few elementary functions"*

לסיכום, החוקר הסמיוטי מחפש קווי דמיון תימתיים מאחורי
נרטיבים שנראים לכאורה מאוד שונים זה מזה. אבל גם בכיוון
ההפוך - זה מחייב זיהוי תימות נבדלות במקום שהנרטיב נוטה
לחבר ביניהן.

דוגמא 1. שיקולי עריכה בימים מיוחדים

מראיינת: "מה קורה בימי חג?"

עורך: בימי חג אין פרסומת ואז יש יותר זמן לשים שירים. האווירה הכללית היא של שירים יותר חגיגיים, וזה אומר שימוש בזמרים שאני בדרך כלל לא משתמש בהם במשך השבוע, כמו חוה אלברשטיין, כי השירים שלה מזוהים עם חג וארועים ממלכתיים. זה הכל נורא גמיש כי יש לה גם שירים שהם ממש לא חגיגיים. המדינה הזו נורא עקומה, כי כששומעים את השירים של חוה אלברשטיין אז אנשים חושבים שקרה משהו. היו לנו שירים נורא יפים שפשוט נוכסו לטרגי. שירים שפעם היו נורא יפים ופשוט נהיו שירי אבל, של מצבי טראומה של המדינה. אתה משמיע אותם ואתה מיד יוצר אצל המאזין תחושה שקרה משהו והוא לא יודע. לדוגמא, במלחמת המפרץ השמיעו את "אל תבכה ילד" של מיקי גבריאלוב. זה שיר נורא עצוב והוא נהיה שיר של מלחמה ופיגועים. לא שומעים אותו עכשיו, אלא רק אם קורה משהו. כולם אומרים שהשירים הכי יפים הם ביום הזיכרון והשואה. אנשים אמרו שהיה הכי כייף להאזין לרדיו בזמן מחלמה כי הושמעו השירים הכי יפים.

דוגמא 2. שיקולים בבחירת השיר לפני הצפירה של יום הזיכרון

מראיינת (בהמשך לשאלה על יום הזיכרון): "אתה חושב שמשמיעים משהו שונה מבחינה מוסיקלית סביב הטקסים? או לפני הצפירה? איך מעבירים לצפירה?"

שדרן: "... יש משמעות לשיר שמושמע דקה לפני הצפירה. אני הייתי בוחר משהו נורא כבד, נורא כבד ומסיבה ברורה, להגיד לאנשים 'או קי'. תשמעו את השיר הזה, כי עוד דקה אתם בעולם אחר, עוצמים את העיניים ומתחברים לזיכרון של אותו חייל או חיילת. בוחר שיר שמכניס אותם דווקא בגלל זה, כי יש אנשים שהם נורא קשוחים ברגשות שלהם... מאוד לוקחים את זה בקלות ודווקא השיר הזה יחבר אותם ויגרום להם להתרכז... אני בתור שדר מנסה לגרום להם להרגיש יחד, לעשות קאט, לצאת מהשגרה ולהתחבר יחד. אני מחבר אותם בדרך הקשה בכוונה, כי לי יום הזיכרון הוא יום קדוש, כל אחד מהאחים שלי איבדו את החברים הכי טובים שלהם. ובעיני כל המשפחה שלי, זה יום שלא נדע... ולכן, אם אני משדר, כן אני רוצה לגרום למאזין... שיבין, שב-4 דקות הקרובות – 2 מוסיקה ו-2 צפירה, אתה כולך שם וזה עובד, זה נכנס לתת מודע והעברת מסר חבוי, שזו המטרה למעשה ואני מאמין שגם כשיוצרים פלייליסט, גם עורך מוסיקלי אחר, [היה] אומר לשדר – דקה שניים לפני הצפירה תשים את השיר הזה. היה לי מקרה ששידרתי בבוקר ובחדשות של 6 הודיעו שנהרגו 2 חיילי צה"ל ונמרוד, שערך את המוסיקה, השיר הפותח שהוא שם 'דלוק עליה' של דורי בן זאב. אני לא יכולתי לשדר את השיר הזה, אחרי הודעה כזאת, אז שמתו שיר אחר ואז חזרתי לרשימה. הודעתי לו והוא צעק עלי. הסברתי לו על החיילים ההרוגים. הוא העיר לי ואמר 'אתה חייב את ההפרדה הזו, כי יש לך רשימת האזנה ואתה חייב לעבוד לפיה'. אולי היה נוקשה אלי כי הייתי חדש, אבל אני עמדתי על שלי ואמרתי שאם זה שוב יקרה לי אעשה את אותו הדבר. כי מבחינתי חייל שנהרג 'זה שלנו' וצריך סגנון שיר שמתחבר לרגע של עצב ואח"כ לשים שיר שנכנס לקצב."

דוגמא 3. מהלך השידור בערב יום הזיכרון

עורכת: אחרי הטקס זה כמובן נשאר רק על מוזיקה ישראלית לכל היום, גם בלילה גם יום למחרת, אנחנו לא מכניסים לועזי בכלל... הקצב הוא ממשיך פשוט את הטקס, הוא ממשיך את הבאסה של טקס, הוא נשאר לך על די אותו קצב. אנחנו עד 2 בלילה באולפן, מ-2 עד 6 זה טייס לילה, גם הטייס הוא מופעל על עריכת חירום, כי אין מה לעשות, עריכת חירום זו המוזיקה הזו. מראיין: הטייס לילה של יום הזיכרון, זה מעניין, זו עריכה למצבי חירום? עורכת: כן.

מראיין: זו מעין ערכת חירום כזו?

עורכת: כן. אם פתאום קורה משהו חס וחלילה באילת, אנחנו שמים את עריכת החירום הזו שהיא מוזיקה שמאוד.. שאפשר להשתמש בה ביום הזיכרון. מראיין: העריכה נועדה למצב של הפיגוע שהשדרן לוחץ על הכפתור ויש לו עריכת חירום?

עורכת: יש לו בין 4 ל-6 שעות של מוזיקה.

מראיין: כדי שלא יצטרכו להקפיץ אותך?

עורכת: גם, כן כן.

מראיין: אילו שירים שהם על בסיס של יום הזיכרון?

עורכת: יום הזיכרון, יום השואה, פיגועים... אני אשתמש באותם אוספים, נקרא לזה ככה, באותם אוספים כשאני עורכת נגיד את הלילה במחשב, את הטייס לילה, אני אשתמש באותם אוספים שאני משתמש בהם ביום הזיכרון. אני אשתמש באוסף "לבכות לך" שיש שם את "קופסת הצבעים" ויש שם את "חורף 73", "מכתב קטן" ואת כל הדברים כאלה, אני אשתמש באותם אוספים.

שאלת

המחקר:

איך מיוצ

רגש

קולקטיב

באירועים

לאומיים

”שירי חג ומועד ונופל” : מאפייני השידור ההנצחתי

- מודל מוזיקלי – ”שירי זיכרון” . ז’אנר מרכזי – שירי ארץ ישראל.
- מודל ארגוני-תרבותי – שכפול לוגיקה בירוקרטית של טקסי הלאום (הנדלמן 2004). תנודתיות משפל לשיא.
- מודל לטרנספורמציה רגשית – המעבר מיום הזיכרון ליום העצמאות (”החיטה צומחת שוב”)

הדגמת המעבר מיום הזיכרון ליום העצמאות 2005

20:45	20:20	20:10	20:00	19:55	19:45	19:30	
יום אחד אולי אפרוס כנפיים	בירת חיים	המשך הטקס		חצוצרה שקטה מקהלה: החיטה צומחת שוב	תחילת הטקס		הר הרצל
				שידור הטקס	היה לי חבר מי שחלם	תוכנית מלל	גל"צ
				שידור הטקס	הרעות (גאון)	תוכנית מלל	רשת ב'
ושוב נצאה אל הדרך	בדרך אל הכפר מארש הדייגים (סמבה). ארצנו הקטנטונת	הוי ארצי מולדתי מה מליל	ארץ, ארץ, ארץ	גן השיקמים (סיני)	בית הערבה ילדותי השניה (כספי)	הוא לא ידע את שמה זמר אהבה לים	רשת ג'
אהובתי (משינה) לא אני הוא האיש (פיק)	דווחי תנועה הזמן שלך (היהודים) הנני כאן (סקעת)	יום ועוד יומיים (שי גבסו) על המחנה	כולם יודעים (אהוד בנאי)	חופים ערמונים מהאש (עטרי)	בלדה לאישה (גלרון) אחרי הכל את שיר (ארצי)	ברית עולם (כספי) לו יהי (אלברשטיין) דווחי תנועה	גלגל"צ
ג'אז יותר קצבי	המשך סווינג	בלוז-ג'אז (אלה פיצ'גרלד)	סווינג-ג'אז	שקט ("שלח לי שקט בקופסא" בלגן)	תפילת האימהות (גליקריה ושות').	שיר ללא שם (רביץ) בצעירותי נפטר אבי (חנוך)	88
אני לא יכולה בלעדיך (דנה אינטרנשיונל)	סול קצבי שחור (לועזי) היפ הופ עברי	שירי דאנס	היום יום הולדת (סחרוף)	לא קלה דרכנו (הבורגנים)	השביל הזה כך ברא אותך הטבע (ארז הלוי)	שבתות וחגים גפן בשיר לועזי	102
				שידור הטקס	זה תמיד אהבה (לידר) צער השתיקה	מיכאלה חדר משלי (דוכין)	103
קטעים אלטרנטיביים (קצבי מאוד)		שיר בסגנון חיפושיות (מעט קצבי)		קטע אינסטרומנטלי- אלטרנטיבי (שקט)	שירים לועזים שקטים		106

יישומי השידור ההנצחתי במצבי חירום

- שכפול הטרנספורמציה הרגשית
- מודל מוזיקלי – "שירי פיגועים." "ז'אנר מרכזי – שירים עכשוויים נוגים.
- השפעה חוזרת על שירי זיכרון

מה ההשלכות של הכפפת מצב החירום לתרבות ההנצחה?